ब्रह्मास्यतो ब्राह्मणाः सम्प्रसूता बाहुभ्यां वै क्षत्रियाः सम्प्रसूताः । नाभ्यां वैश्याः पादतश्चापि शूद्राः सर्व्वे वर्णा नान्यथा वेदितव्याः ।

अज्ञानतः कर्म्मयोनिं भजन्ते तां तां राजंस्ते यथा यान्त्यभावं । तथा वर्णा ज्ञानहीनाः पतन्ते घोरादज्ञानात् प्राकृतं योनिजालं । ११८१५

तस्माज्ज्ञानं सर्व्वतो मार्गितव्यं सर्व्वत्रस्थं चैतदुक्तं मया ते । तस्थो ब्रह्मा तस्थिवांश्चापरो यस्तस्मै नित्यं मोक्षमार्ग्गन रेन्द्र ।

यत्ते पृष्टं तन्मया चोपदिष्टं याथातथ्यं तद्विशोको भवस्व । राजन् गच्छस्वेतदर्थस्य पारं सम्यक् प्रोक्तं स्वस्ति ते त्वस्तु नित्यं ।

॥ भीष्म उवाच ॥ स एवमनुशास्तस्तु याज्ञवल्क्येन धीमता । प्रीतिमानभवद्राजा मिथिलाधिपतिस्तदा ।

गते मुनिवरे तस्मिन् कृते चापि प्रदक्षिणं । देवरातिर्नरपतिरासीनस्तत्र मोक्षवित् ।

गोकोटिं स्पर्शयामास हिरण्यन्तु तथैव च । रत्नाञ्जलिमथैकञ्च ब्राह्मणेभ्यो ददौ तदा । ११८२०

विदेहराज्यञ्च तदा प्रतिष्ठाप्य सुतस्य वै । यतिधर्म्ममुपासंश्चाप्यवसन्मिथिलाधिपः ।

साङ्ख्यज्ञानमधीयानो योगशास्त्रञ्च कृत्स्नशः । धर्म्माधर्म्मञ्च राजेन्द्र प्राकृतं परिगर्हयन् ।

अनन्त इति कृत्वा स नित्यं केवलमास्थितः । धर्म्माधर्म्मौ पुण्यपापे सत्यासत्ये तथैव च ।

जन्ममृत्यू च राजेन्द्र प्राकृतं तदचिन्तयत् । व्यक्ताव्यक्तस्य कर्म्मेदमिति नित्यं नराधिप ।

पश्यन्ति योगाः साङ्ख्याश्च स्वशास्त्रकृतलक्षणाः । दृष्टानिष्टविमुक्तं हि तस्थौ ब्रह्म परात्परं । ११८२५

नित्यं तदाऽन्विदासः शुचि तस्माच्छुचिर्भव । दीयते यच्च लभते दत्तं यच्चानुमन्यते ।

ददाति च नरश्रेष्ठ प्रतिगृह्णाति यच्च ह । ददात्यव्यक्त इत्येतत् प्रतिगृह्णाति यच्च वै ।

आत्मा ह्येवात्मनो ह्येकः कोऽन्यस्तस्मात् परो भवेत् । एवं मन्यस्व सततमन्यथा मा विचिन्तय ।

यस्याव्यक्तं न विदितं सगुणं निर्गुणं पुनः । तेन तीर्थानि यज्ञाश्च सेवितव्या विपश्चिता ।

न स्वाध्यायैस्तपोभिर्व्वा यज्ञैर्व्वा कुरुनन्दन । लभते व्यक्तिकं स्थानं ज्ञात्वा व्यक्तं महीयते । ११८३०

तथैव महतः स्थानमाहङ्कारिकमेव च । अहङ्कारात् परञ्चापि स्थानानि समवाप्नुयात् ।

येत्वव्यक्तात् परं नित्यं जानते शास्त्रतत्पराः । जन्ममृत्युविमुक्तञ्च विमुक्तं सदसच्च यत् ।

एतन्मयाप्तं जनकात् पुरस्तात्तेनापि चाप्तं नृप याज्ञवल्क्यात् । ज्ञानं विशिष्टं न तथा हि यज्ञा ज्ञानेन दुर्गं तरते न यज्ञैः ।

दुर्गं जन्मनिधनञ्चापि राजन् न भौतिकं ज्ञानविदो वदन्ति । यज्ञैस्तपोभिर्नियमैर्व्रतैश्च दिवं समासाद्य पतन्ति भूमौ ।

तस्मादुपास्स्व परं महच्छुचिः शिवं विमोक्षं विमलं पवित्रं । क्षेत्रं ज्ञात्वा पार्थिवज्ञानयज्ञमुपास्य वै तत्त्वमृषिर्भविष्यसि । ११८३५

यदुपनिषदनुपाकरोत्तथासौ जनकनृपस्य पुरा हि याज्ञवल्क्यः । यदुपगणितं शाश्वताव्ययं तच्छुभममृतत्वमशोकमर्च्छति ।

इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्व्वणि मोक्षधर्म्मपर्व्वणि याज्ञवल्क्यजनकसंवादे विंशत्यधिकशततोऽध्यायः ॥ ३२० ॥